



# d'n Blauwe Klauwier

**Uitgave : VOGELWERKGROEP 'DE KEMPEN'**

Voorz./secr. J. C. P. van Kessel

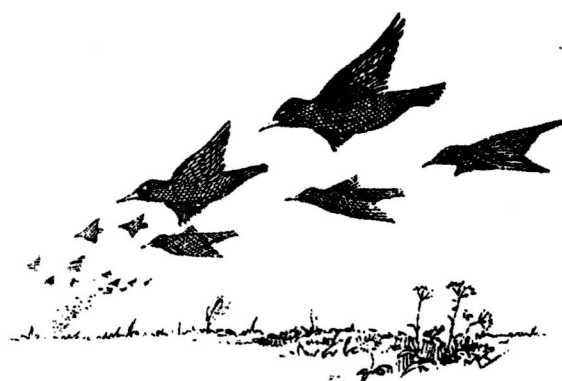
Penningmeester K. Venema

Correspondentieadres : Evestraat 18, Veldhoven 4543

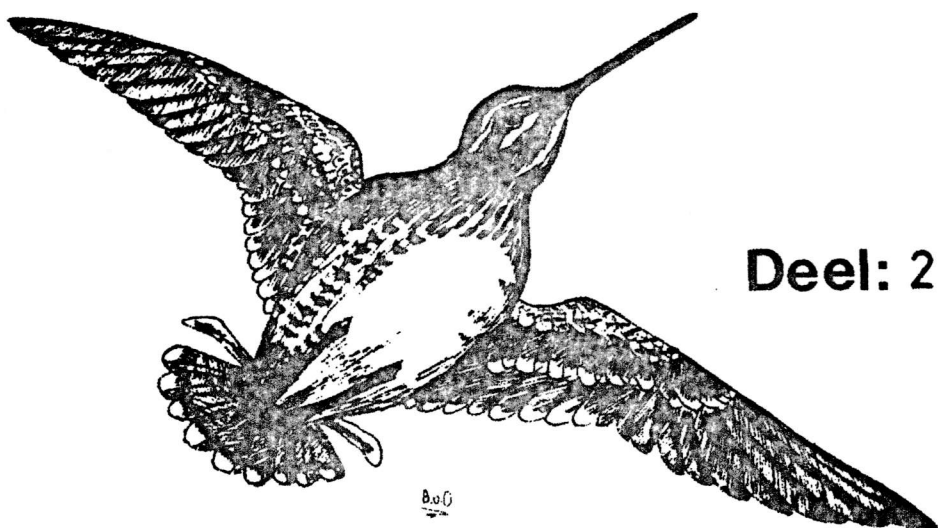




**De avifauna van  
Noord-Brabant van de 15de  
tot de 20ste eeuw**



**– Door: Dr. W.H.TH. Knippenberg. –**



**Deel: 2**



Deel 2 van de Avifauna van Noord-Brabant.

In het eerste deel, waarin ook Martinet wordt aangehaald en enige aardige opmerkingen voorkomen over "gemerkte zwaluwen" wordt uit Noord-Brabant alleen de kolonie Aalscholvers op 't Biesbosch vermeld. Het tweede deel van deze eerste avifauna van Nederland verscheen eerst na de dood van Nozeman in 1789; het was nog grotendeels door Nozeman verzorgd maar voortgezet door M. Houttuyn (1720-1798). De schrijvers hadden blijkbaar enige relaties in West-Brabant en aan hen danken we enige gegevens, o.a. van een Nachtegaalnest bij Breda. Ook enige met de hand gekleurde kopergravures zijn, o.a. door N. Muis, getekend naar Brabantse vogels: een broedend paar Hoppen, tegelijk met een gedeelte van hun nest en met hunne eieren, in een Ypenstam uit het quartier van Breda, uit dezelfde streek Goudvinken met hun nest in eiken kreupelhout, op 15 juni reeds voorzien van 5 stuks eieren, een nest van een Sijsje, "omtrent Roosendaal bespied", een paartje Appelvinken met nest en eieren uit Roosendaal begin juli 1781, Ortolanen met nest en eieren uit het kwartier van Oosterhout, en een paartje Kneuen met nest en eieren uit de "woeste Heyde achter Oosterhout." Hij vertelt verder "Ik kenne een man uit Rosendael, die alle voorzomeren de Goudvinkennasten bespiedt en de jongen, tegen de tijd, dat zij vlug worden, daer uit wegneemt om hen met de pen op te brengen; waer nae hij hen leert fluiten en er voorts jaerelyks goed geld van weet te maecken". Over de Ortolaan schrijft hij, dat "men ze ook aen de met houtgewasch begroeide plaetsen in de Majorije van 's-Hertogenbosch vrij gemeenzaam in den zomer ontmoet," en over de Wintertaling, dat "dit gevogelte bijnae alle jaren in onze Eendenkooijen, ook in het zuidelijker gedeelte van ons land in eene verbaezend groot menigte gevangen wordt".

In het derde deel van Nozeman-Houttuyn-Sepp (Amsterdam 1797) komt niets meer over Noord-Brabant voor. Naar het tweede deel van Nozeman verwijst een anonieme schrijver in de Noordbrabantse Volksalmanak van 1841, waarin deze na een opsomming van heel oude mensen ineens overgaat op de ortolaan of gierstkneuter. "Hoe zeldzaam ook de Ortolanen of Hortolanen in de meer Noordelijke streken van ons vaderland gevonden worden, zijn derhalve echter niet ongewoon in de Brabantse Kempen, vooral in de houtrijke streken der Meierijsche kwartieren van Kempenland en Oosterwijk en der Baronie van Breda. In één jaargetijde (1827) sloeg een vinkeniet te Gilze 53 Ortolanen onder het vinkennet.

vervolg

Dit vogeltje wordt voor eene bijzonder lekkernij gehouden, en wanneer het vet is voor één tot vijf gulden verkocht, Bij Nozeman en Sepp is dit smakelijk vogeltje beschreven en afgebeeld naar een exemplaar, dat hun uit Oosterhout was toegezonden". Intussen had ook dominee Hanewinkel in zijn "Tweede reize door de Majorij van 's-Hertogenbosch in den jaare 1799" een klein overzicht gegeven van de vogelsoorten, die "hierbroeiën en dus in de Majorij thuis hooren". Hij noemt oa de Roerdomp, Raaf, Wielewaal, "de schoone hop", Draaihals, Kempmaan, Plevier, Schrijver (=Geelgors), Nachtegaal, Bastaard-Nachtegaal (=Heggemus) "tweeërlij Goudvinken", Distelvink, Groenvink, Gele en Bonte of Witte kwikstaarten, Huis- Muur- Gier- en Oeverzwaluw, Huis- en Veldmus, Ijsvogel, Roodborst, Roodstaart, Vliegenvanger, Koolmees, Blauwe mees, Kuifmees, Staartmees, Grasmus, Kneuter, Wijn-tapper (=Tapuit) welke zich alleen op de heiden ophoudt, Sijsje Boomkruiper, Winterkoning, en Klapekster. Bij de trekvogels vermeldt hij Kraai, Bonte kraai en Keep, terwijl Arenden, Kiekendieven, Valken, Sperwerd en Havikken wel eens werden waargenomen. Van de "Maarkolk of Ekelekster" vertelt hij, dat men hem "uitmuntend kan leeren praten en fluiten"; hij beschrijft de opmerkelijke nesten van Wielewaal en Staartmees, het verlies van de bloedrode kleur bij de Knêu als kooivogel en de jacht van de Klapekster op kleine vogeltjes.

Terwijl hij drie soorten Uilen als broedvogel opgeeft, weet hij van de "Smeerle of Kremvogel" (=Sperwer en het "Steenvalkjen" (= Torenvalk) alleen, dat zij zich hier ophouden.

In 1821 was de eerste provinciale avifauna van Nederland uitgekomen, n.l van de provincie Groningen. H. Albarda publiceerde in 1866 een avifauna van Friesland en sprak daarbij de hoop uit, dat zijn "voorbeeld navolging moge vinden in de provinciën Noordbrabant en Gelderland, van welke wij in dit opzicht nog weinig weten en de provinciën Utrecht, Zeeland, Limburg, Overijssel en Drenthe, uit welke ons nog alle berichten ontbreken.

wordt vervolgd.

Opmerking: Bij deel 1 zijn we helaas vergeten te vermelden dat, de gehele tekst over dit onderwerp terug te vinden is in de Avifauna van N.Br. (1967) blz. 18 t/m 44. Voor het gebruik van deze tekst hebben wij toestemming gekregen van de Heer Knippenberg, waarvoor wij hen zeer danken.



Ringmus *Passer montanus*

Mussen zijn niet zo erg gezien bij de mensen. Men noemt ze brutale- en hebbelijke vechtersbazen. Vandaar de naam: "Straatjongens".

De Ringmus voelt zich iets verheven boven dit alledaags gedoe. Het volgende fabeltje zal dan ook wel de Ringmus betreffen.

Een Mus lag op zijn rug in het gras. Hij hield zijn poten stijf omhoog naar de hemel. Er kwam een andere vogel voorbij die vroeg: "Waarom lig je daar zo, en waarom hou je je poten zo stijf omhoog?"

Toen antwoordde de Mus: "Ik draag de hemel met mijn poten, als ik loslaat en mijn poten intrek, valt de hemel naar beneden!"

Nauwelijks had hij dat gezegd of er raakte een blad los van de eikenboom die er vlak bij stond en dat blad viel langzaam en ritselend op de grond. De Mus schrok er zo van, dat hij vlug overeind kwam en haastig wegvloog.....Toch bleef de hemel op zijn plaats!!!!!!

## Zu maor un veldje

'k Wit un veldje, midden in de stad. Omsingeld dur 3 verrektes drukke wege en un verrektes grôte Boereloesbank (da hiet tegeswoordig Rabobank, gelouf ik). Ut is nie zu groot, 'n stuk of wa bunders, en d'r stan gin bome of struike. Vur veul mense uit die grôte fletten is ut d'n innige plek waor da ze z'ne honde uit konne laote. Sontwijlen vijnde d'r ok van die grôte kernacie, as Tenie Boltinie meej z'n leewe d'r wir gewist is! Vruger hieten 't hier de Breekse weg, da waor nog ècht aaw-Hon-sels klèn huskes meej grôte tuine. Maor zu tegen ut end van de jaore zèstig wiere ze tege d'n bojem gekvakt en 'k denk as da zu tegenut end van de jaore zuvvetig d'r wir nij staons veul grotter, (verrektes) veul dunder en nie hallof zu gezèllig !! Meer ja, in de tien jaore d'r tusse henne we zu es kekke kijke hoe of da ut daor annel groeide en bloeide. In ut begin groeide d'r op die stenetroep annel dijstels, oei toch zu veul! In september en oktober zagde daor dan veul kneuters en verrektes schon Dijstelvinken op. Ge snapt wel datter dan wir veul lui van de Breekse weg kwamme kijke hoe of datter ut nou uitzag. ~~XXXX~~ Die Dijstelvinke bleve heul dik-kels hange, an de lijmspiere bedoel ik, en tis gek, mar ge zagter toen ok veul witte Dafkes meej van die blaauw lempkes derop.....

De miste van die dijstels zea nouw wel pleite en ok de Dijstelvinken dus en derom ok gin vuggeltjeslijmers mir, mar witte dafkes ziede d'r nog genoeg! Zu langzemaon hedde d'r veul "Vlinderbloemige" gekrege, ge wit wel: wikke, klawer en mir van da spulleke. 'k Zal es prebere of da'k in Algemeen Beschaafd XBrabants (want Nederlanda kon'k nie) kan vertelle wa of datter zu al stoet: Vogelwikke, Voedervikke, Ringelwikke, Vogelootje, Hazepootje, Rode Klaver, Witte en Rolklover, Akterhoningklaver, Eeroenkruid ('ne zeldzame vlinderbloemige die hier veul staet!), Duizendblad, St. Janskruid, Groot en Klein en Muskuskaasjestruid, Dri kleurig en Akterviooltje, Avond- en Dagkroekocks-bloem en nog veul mir! Soms ziede d'r zu inene 'ne roere tussen staon: 'n Roje Pek-anjer, zu rose as 'ne lekstok of ok nog wel aader anjers. Di zea dan wegeloop uit tuine die hier omers vruger lage.

Ok staotter un klinkke bos Japane Duizendknoop en dar zat di jaor werempel 'ne Bos-rietzanger in te wone (wij hiete die ok wel Kōrewietjes omde ze ok veul in de rog wone!) en twee jaor gelaje hetter un Grasmuske in gewond. Die leste zicker nog wellus maor 't wit nie krek of datter die nog wōnt. Petrijze ziede d'r ok tolke jaore, mist mar in (1) koppel. Di jaor ister 'n nest meej eier dur unnen hond kopotgenaekt mar ze henne laoter wir geleoid want nouw zie'k ze vaak meej un stuk of wa jong lope. Mar 't mist wone d'r leuwerikke: Stijgleuwerikke, ge wit wel die zu verrektes lang heul hoog in de lucht kame hange en dan mar zinge, en ok Kuifleuwerikke. Die leste zagde d'r di jaor mar weinig, 'k denk mar twee koppel, mar vruger heurde d'r oit wel vijf tuggelijk zinge! Vur men persoonluk, vijndik da die Kuifleuwerikke zeker zu schon zinge as die Stijgleuwerikke: tis un bietje melancholiek en da heurt ok zu bij 'ne straot die d'r nie mir is. Mar gin kwaod woord over die himmelbestorromers! Zu in ut vurjaor is 't omers as of datter un orkest uit d'n himmel nirdaolt. Dan gaog ikke meej m'n lui gat in de dikke ligge (da virt jonge, lijk 'ne trampolien!) en dan zie'k al die leuwerikkes bove m'ne kop en dan geniet ik.....

an groot veld meej annel gras en bloeme is naturelijk ok 'ne geweldige voorraad-  
maomer vur ander pietjes. Want op al die schon bloeme komme wir veel insekte (zuals  
in juli die grote julikevers) en da is wir goej voejer vur de zwaluwe: Huiszwaluw,  
Boerenzwaluw en Gierzwaluw. (Dieje leste is ginne echte zwaluw, mar familie van de  
koliebies he'k 's oit geleze. Terom die dan toch "zwaluw" hiet, da wit 'k ok nie.) Di  
jaor waoren d'r mar weinig vlinders, mar anders ziede die hier veel, da ofkes tusson-  
dur.

De Tòrevalleke van d'n Aauwen Tòrre konna d'r ok altij jaoge, soms meej de hil fe-  
milie: tweej aauw meej 'n stuk of vier jong. Mist vange ze d'r veldmuize, mar ok wel  
's insekte en 'k ~~xxx~~ hej ze d'r wel es 'n jong leuwerik zien vange. Vrugor zagde d'r  
savos wellus 'ne Katuil (al hiet ic offesjeel "Kerkuil"), die wònde toen nog in d'n  
Petreskerk an de Kloosterdreef, mar da's fictie. Jammer want 'k nog 'n gòder zien  
schuive, krek 'n speek in de laote avond, of de jong heure blaoze in de kerrek.  
In ut begin ha'k 't over Knouters, die ziede d'r nog wel hor, saome meej Ringmuskos  
en gewoon musse vrotax die de zaadjes van melde, ganzevoet en ander plante. Ok Holduif-  
kes, schon blaauw meej zonne postelroze berst, komme in groot aantalle op die zaadjes  
af. Houtduive en Turrekse Wortels ziede bekant gin of himmel nie. Kauwkes en Ro ke kom-  
me veel foerezjere, mar ok die Ro ke ziede nie mir zu veel. Die waore van die kolonie  
in de tuin van de ouwe mevrouw Phielips an de Parreklaon en da waore d'r un paar  
jaor geleje nog vijftig nar nouw nog nie de helleft mir!

Ieder vur- en naorjaor kijke onse vadder en lidke wir uit nar de Tapuite (ge wit wel,  
meej die wit stuite), die komme hier altij effe uitruste van de grote reis. Onze vad-  
der rijt 'r iedere dag langst (hij werrekt bij ut Spoor) en die vertelt mijn dan altij  
wanner of da ze d'r wir zèn. Da's mist zu oind april en oind augustus as de urste kom-  
me en die blifve dan zu 'n paar daog, mar veurig jaor hajjen w d'r ene en die bleef  
wel tot zeuve november hange en da's verrektes laot vur 'n Tapuit ze ge de boeke.  
Helaos moete we ok hier wir zegge da ~~xxx~~ d'r lang zu veel nie mir zèn as vrugor en  
di jaor zèn d'r bekant himpaol gin gewist. Ut sou kume da de viggetasie 'n bietje  
te hòg is geworre of te dicht want die Tapuite houwe mir van kaligheid en open.  
Mar toenter nog veel zete zagde d'r ok wel 's gròtere, die ok schòner waore: die  
kwamme dan uit Grinland he'k men eige laote vertelle! Ge kont goed zien as dazze ok  
wa hòger op zonne pòte stonde, krek klèn lijstarkes. In de boeke staot ok dazze groag  
in bome zitte, nou da kan wel kloppe want toen 'k 'r es ene (per ongeluk) opjaagde gong-  
tie meej heul hòg in 'n boom zitte bij die grijze bunker waoren de stedente van de  
TeeHaa gaon etc ("mensa" hiote ze da, nou vur mèn is 't 'n nijerwets soort huubed!).  
In ieder geval he'k da die geseen Tapuite noit zien doen.

'k Hej d'r ok wel 's 'n heul ander soort ~~x~~ tapuit gezien en da's nog 'n verhaol a-  
part. Da waor in november negotienzuvtig, toen hajje ze 'n broewert gejet, da war  
zua schon aauw sparta, krek un motor, zu zwaor vaor da krong. Mar rijt! As un tiet zeg-  
ge ze wel 's, nou da din die! Afijn die hajje ze geratst toen 'k un frietje stond te  
pilke en i'te kon naor huis lope. Baole as un weij vol stiere, da kende begrijpe!  
Mar "hoera" vur die ~~ix~~ lui meej die witte Daffes, al naor un week of tweej kreeg 'k



un briefke & verop ston as dazzen un gevondē hadde en of as da'k mer zu vrienduluk  
wou zēn om un op te komme haole. Nou ikke d'r hame, lopes neturelijk, mar wa zag die  
d'r uit! Ze hajjen un goed afgeragd, ro me din die nie mir en lops wou ie ok al nie,  
da moes 'k zelf doen. Nou dar ging deez jonge, nog steeds lopes, mar mee j zun zvaor  
mesjion d'rbij as un soort van wandelstok. Om de weg af te snije ging 'k onder ut  
stedentetunaeltje dur en zo over de veldje waor we ut al d'a hille tijd over hame.  
't Waor 23 november en ut rigende un bietje en toen zag ik in ene dieje raore tepuit.  
'k Von ut al 'n bietje maf, 'n tepuit op 23 november, ge zou zegge, die ligge al op d'r  
lui gat en 't strand van Terremolinos of nog wijer weg. Toen 'k un nog wa beter kon  
bekijke dag'kurst as da't unne Blonde tepuit waor ondattie zun zwarte keel haj. Ikke  
nar huis en m'ne kijker gehaald mee j onze vader zunne brommert (da war 'ne Pouzjo  
gelouf 'k, die mee j teminste). Toen kon'k un wa beter bekijke, mar ut waor gi ne blon-  
de want hij haj mar un bietje wit en zunne stuit en die Blonde hame juist vaul wit.  
Afija 'k schreef 'tammel mee j op 'n briefke en ging d'r mee j haor 'n ex-biologie-  
leraar, 'ne goeje vogelaor (die wōnde d'r krek tugenover mar die haj un neturelijk  
nie gezien, de suffert!). Mee j un paar buitelandse boeke (die hame ge haeter tog in ut  
brabant's vertoold hor) konde we uitvissen as dat ut 'ne Voestijntepuit gewist moes zēn  
uit Afrika of Azië, in ieder geval wijd zat weg. Die haj nog niemans oit in Nederland  
gezien (en nouw nog nie, behalve ikke dan) mar wel in Engeland un paar kores en in Fin-  
land. Nou, 'k haj d'r nog 'n tekening bijgemaakt en toen ut h'lo zootje naar de F.O.U.  
gestuurd (da's un soort van vuggeltjesklup in ut groot). Kreeg 'k un schōn briefke to-  
rug, zu van: "Geachte Heer ..." en "op onze vergadering van ... j.l. hebben wij ..."  
afijn 'k kon ut bekant nie leze zu ~~xijschen~~ poepfijn hollends as da waor! De waor-  
ning wier in ieder geval erkend onda 'k alles zu goed haj opgeschreve en zu schōn ge-  
tekend haj, mar wel as un "onbevestigde waarning" onda 'k un allenig ge-ien haj.  
In ut begin waor 'k neturelijk goed vreet mee j da briefke en zo trots as un hond  
mee j zeuve l..... (ge wit wel). 'k Hiej nog dikwils mee j 'ne kepotte brommert langst  
da veldje gelope om te kijke of da'k un nie wir zag, mar neves!  
Op de veldje he'k ok nog es Paopjes geien, 'n stuk of tien, ok op de ~~zakk~~ trek. Da zēn  
toch schōn vuggeltjes, nie zu spektakulēr van kleur, mar govoen: schōn dinger!  
Mar ut end is in zicht, ze hejje d'r al un grote hoop zand, georgeflit word vur de  
huize op te bouwe. Mar 'tis krek af da de nptuur nog gin afscheid wil neme en dazze  
de oste strelme angrijpt om te kunne blijve bestaon, ant lat nou krek in dieje  
hoop zand nog gaauweftes un stuk of 6 koppel Overzwaluwe 'ne nestpijje gegraove  
hame!!

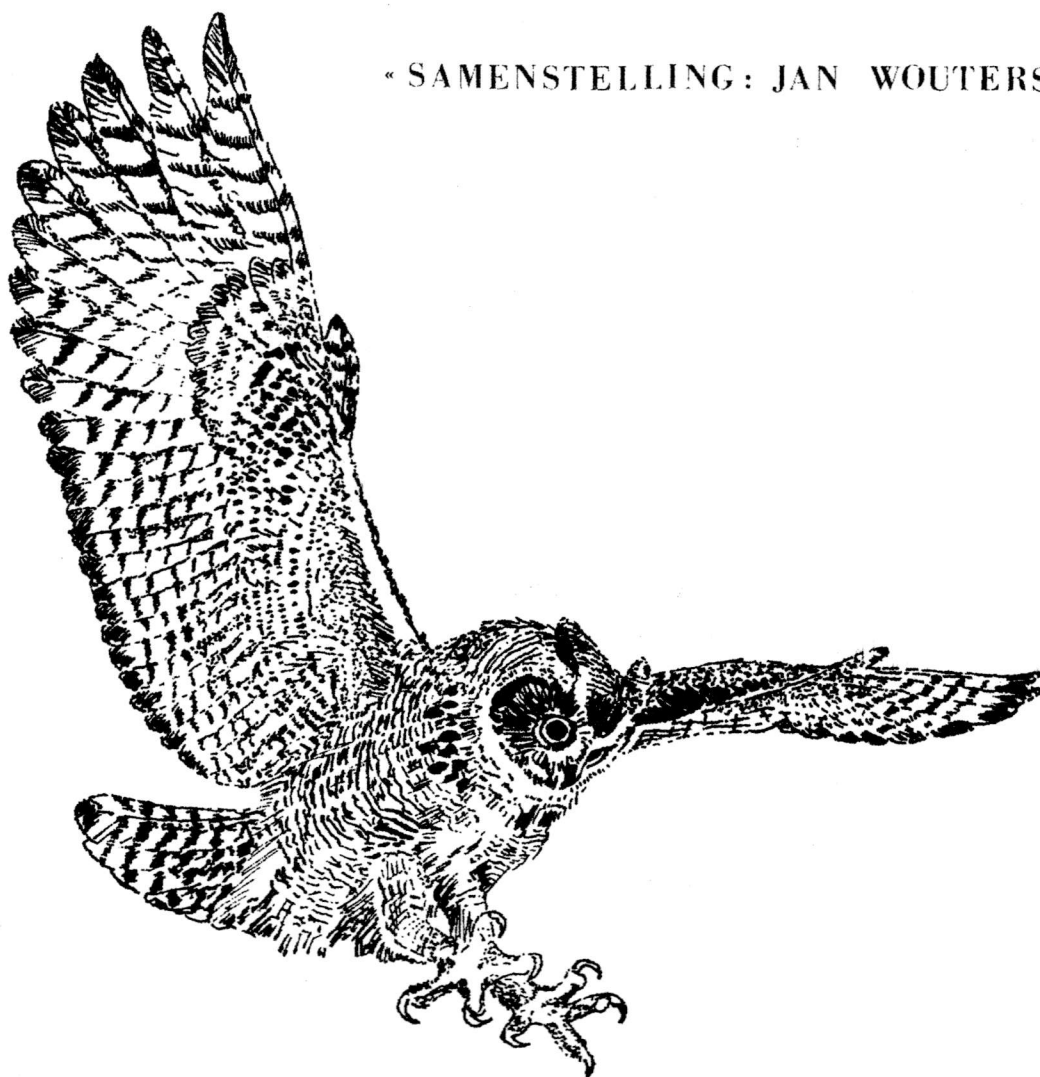
Gewitwelwie.

P.S. As gullie ok zun veldje wit kende ok es 3 bladzije velouwehoere. 't Mag ok wel  
un boske of un weike zēn as ge d'r mar wa leuks van witte vertelle.

Houdoe!

## VOOR U GELEZEN.

« SAMENSTELLING: JAN WOUTERS. »



In het "Journal Für Ornithologie" van januari '77, staan o.a twee artikelen over de Havik. Het eerste van T. Wyrwol, gaat over het jagen door de Havik in de buurt van het nest. Er zijn veel waarnemingen bekend van vogels die broeden vlak bij het nest van een roofvogel en daar toch met rust worden gelaten. Daarom werd door sommigen aangenomen, dat roofvogels in de buurt van hun nest niet jagen, maar er zijn ook weer waarnemingen die dit tegenspreken.

Om na te gaan of de havik in de buurt van zijn nest jaagt, werd bij drie paren gedurende de hele broedcyclus van nestbouw tot uitvliegen der jongen, een serie proeven gedaan. Hierbij werd een (levende) duif op de grond vastgezet zó dat hij nog  $\pm$  1 m. rond kon lopen. Dit gebeurde op verschillende afstanden van het nest op 25, 50, 75 enz. tot 200 m. Alle afstanden kwamen enkele keren aan de beurt.

Dan werd waargenomen of de duif werd gepakt, zo ja, door mannetje of vrouwtje Havik en wat die er mee deed.

Het bleek dat de Haviken wel degelijk de duiven sloegen. Het vrouwtje vooral dicht bij het nest tot 75 m., het mannetje wat verder weg, behalve als het vrouwtje niet jaagde. Dit was het geval tijdens het broeden. Verder bleek dat de geslagen duiven in het algemeen van het nest weg werden gedragen om ze te plukken. Hoe dichterbij het nest geslagen des te verder weg werden ze geplukt. De auteur merkt ten slotte op dat het vreedzaam naast elkaar broeden van prooi en rover wel eens veroorzaakt zou kunnen worden door het voorzichtige en waakzame gedrag van de prooi, die de roofvogel geen kans geeft om hem te slaan.

Het tweede artikel is van Opdam e.a. en gaat over de voedingsoecologie van een populatie Haviken. Door vier jaar lang alle gevonden prooi-resten te verzamelen en te determineren, wordt een goed beeld gegeven van de voedselkeuze door het hele jaar en niet alleen in het broedseizoen, wat door anderen al vaak is gedaan.

Het winterdieet bestaat voor 80 % uit: Houtduif, Postduif, Vlaamse Gaai, Fazant en Kramsvogel. Tijdens het broedseizoen leveren Postduif, Houtduif, Vlaamse Gaai, Merel, Spreeuw en Konijn 80 % van het dieet.

Van de laatste vier soorten betreft het vooral pas uitgevlogen (uitgelopen) jongen van de geboortegolf in het voorjaar. Wat de Postduif betreft, deze is vooral goed vertegenwoordigd in de prooien tijdens het vliegseizoen en verdringt dan de Houtduif van de eerste plaats op de prooiranglijst.

In vergelijking met andere populaties voedt de onderzochte populatie Haviken zich vrij eenzijdig met soorten van het kultuurlandschap.

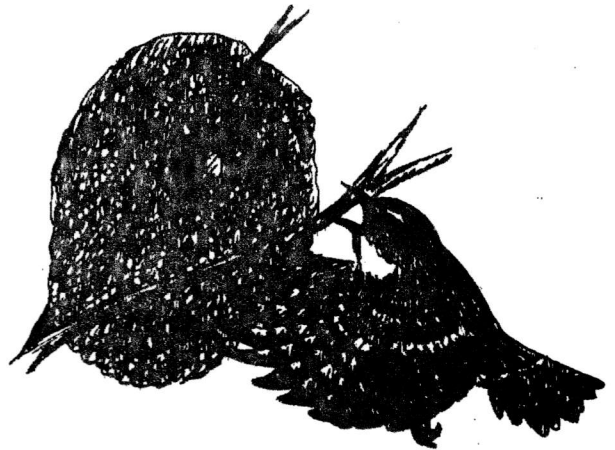
Dit zou ook een verklaring zijn voor de hoge populatiedichtheid ter plaatse nl. van 6 tot 12 broedparen op 150 km<sup>2</sup>. Overigens is van vrijwel elke mogelijke prooi-soort wel een rest gevonden. In totaal werden er 71 prooi-soorten vastgesteld met als curiosa Havik, Pauw en Geelkuifkakatoe.

Jan Wouters.





Bille



winterkoning. Bille

#### DE BIOLOOG AAN HET WOORD.

##### PLAATS EN RICHTING BIJ DE VOGELTREK:

In het vogelartikel hebben we over deze 2 eigenschappen van de vogels zonder meer gesproken als bestaande realiteiten. En dat zijn het ook, maar het is wellicht interessant om er wat dieper op in te gaan en aan te tonen, hoe men deze zintuigen, die wij ten enenmale missen, ontdekt en gemotiveerd heeft. Het gaat dus over de gevoeligheid van vogels voor de geografische richting, waarin en waar de plaats van hun bestemming ligt, of dit nu het overwinterings- of het broedgebied betreft.

Velen zullen dit instinktieve vermogen als vanzelfsprekend beschouwen, zeker als zij enigszins op de hoogte zijn met de prestaties van onze postduiven, die bijna wekelijks aantonen, dat zij over honderden kilometers hun thuis-hok weten terug te vinden. Toch is dit heel wat anders! Hierbij speelt de gewenning, de training, een grote rol. Breng een ongeefende, niet ingevlogen duif maar eens een grote afstand van huis, gegarandeerd vindt zij de weg niet terug, zeker niet op korte termijn! En geen wonder, onze postduif is gefokt uit de rotsduif, dat een zuivere standvogel is en zijn areaal dus niet verlaat.

We dienen deze richtings- en plaats-eigenschappen te toetsen aan echte trekvogels; Postduiven oriënteren zich derhalve voornamelijk optisch, dus met het gezichtsvermogen.

Zo heeft Rüppell de overtuigende bewijzen geleverd met zijn honingproeven met spreeuwen in Hamburg. Hij verplaatste aldaar jonge spreeuwen en broedende vogels over meer dan honderd kilometer. Het grootste percentage keerde in nagenoeg rechte lijn naar hun areaal terug met een vluchtsnelheid van 120 km per dag.

Na hem zijn dergelijke experimenten met hetzelfde resultaat ook genomen met boerenzwaluwen (grotere dagsnelheid), klauwieren, draaihalzen en stormvogels. De Amerikanen Watson en Lasly waren de eerste die honingproeven hebben toegepast. Zij werkten in 1910 reeds met sterren.

Experimenteel werd tenslotte overal achterhaald, dat het percentage van de terugkerende vogels over grote afstand (1000 km.) gelijk was aan dat van de vogels, die op korte afstand werden losgelaten en vervolgens, dat de tijden van de terugkeer evenredig waren met de afstand. De vogel moet dus wel in een rechte lijn naar huis vliegen.

Om hier een verklaring voor te forceren dichte men deze dieren een kinaestetisch zintuig toe; een vermogen om de verplaatsingsafstand en de gemaakte bochten in de weg ongezien in zich op te nemen. Als deze kinaestetische zin zou bestaan dan diende de vogel ook nog over een coördinatievermogen te beschikken om dit alles te verbinden tot een resultante, waarlangs hij de weg te vliegen had!

Volgens deze hypothese werd alles wel erg ingewikkeld. Onze landgenoot Dr. Kluyver heeft deze stelling echter afdoende weerlegd. Hij bracht een aantal spreeuwen van Wageningen naar Utrecht. Daar werden de proefdieren onder narcose gebracht en in die toestand vervolgens naar Groningen vervoerd. Een kinaestetisch- of coördinatievermogen was hiermee ten enenmale volledig uitgesloten! Wel moest ook Dr. Kluyver de eerder gevonden resultaten onderschrijven, dat ook zijn vogels positief en rechtlijnig op hun basis terugkeerden!

Het was dus duidelijk, dat een trekvogel een speciaal zintuig heeft voor de bepaling van de geografische ligging van zijn milieu, de plaatszin. De zuidwestelijke voorkeursrichting, de compas- of richtingszin of nog juister gezegd: de gevoeligheid voor de geografische richting, berustte aanvankelijk uitsluitend op veldwaarnemingen. De Duitse Prof. Drost van Vogelwarte Helgoland heeft dit echter experimenteel bewezen.

De Scandinavische sperwers en buizerden, die via Sleeswijk-Holstein naar het zuiden trekken, komen door hun zuidwestelijke koers in hun winterkwartieren: België en Noord-Frankrijk aan. Drost ving er op Helgoland een groot aantal op en vervoerde die naar Silezië in Oost-Duitsland. Daar losgelaten vlogen de eerstejaars vogels volgens hun compaszin prompt zuidwestelijk en bereikte alzo in zuid-Frankrijk en Spanje de zee kust en overwinterde daar!

De oude vogels echter lieten zich grotendeels oriënteren door hun plaatszin en volgden een zuivere westelijke koers en belandden daardoor nóg in hun eigen overwinteringsgebied: België en Noord-Frankrijk, Ze hadden daar immers al een of meerdere winters doorgebracht!

De literatuur van Drost vermeldt niet, of de jonge stootvogels, die in Zuid-Frankrijk en Spanje overwinterd hadden, de volgende jaren (volgens hun plaatszin) wéér zo ver naar het zuiden doortrokken.

Ons Ringstation, onder leiding van Dr. Perdeck, nam soortgelijke experimenten met spreeuwen, vinken en wintertalingen. Hier in Nederland opgevangen in het najaar werden zij per vliegtuig naar Bazel, Zürich en Geneve vervoerd. Ook hier kwamen de jonge vogels veel zuidelijker aan de zee kust terecht, waardoor ze de bus misten naar Engeland. De oude vogels veranderden ook hier van trekrichting door een strikt westelijke koers aan te gaan houden en konden nóg bij Kaap Gris Nez naar Engeland oversteken, tenminste het merendeel van de spreeuwen en vinken.

Compas-en plaatszin waren hiermee overtuigend bewezen!

Al deze experimenten waren vanzelfsprekend niet te realiseren geweest zonder de dieren van genummerde voedingen te voorzien en als men niet de beschikking had gehad (zoals men dat nog heeft) over voldoende medewerkers in de diverse streken. Maar we hebben al eens verteld, dat reeds in 1901 het internationale ringonderzoek van de grond gekomen is, wat momenteel met nog grotere capaciteit werkt en waarbij nu zelfs pons-systemen en computers ingeschakeld zijn!

Zo juist hebben we met betrekking tot de postduiven gesproken van optische oriëntatie. Dit is dus de weg-zoeken door middel van het gezichtsvermogen en zich richten op markante punten in het landschap onder zich, Maar we weten, dat de grote pijlstormvogels hun broedplaatsen op het kleine eiland Tristan da Cunha, midden in de Atlantische Oceaan feilloos weten terug te vinden en dat de goudplevieren uit Alaska over een afstand van 3000 km. naar de Hawai-eilanden trekken. Toch zijn op zee geen herkenningpunten aanwezig.

Een bepaalde optische oriëntatie speelt ook een rol bij de grote smalfronttrekkers als de kraanvogels en de ooievaars. Zij reizen over een nauw afgebakende route met traditionele vaste pleisterplaatsen. Ze trekken dan ook steeds in groepsverband van oude- en jonge vogels tesamen, waarbij de oude de richting bepalen, geleid door markante herkenningpunten in het landschap, die zij op vorige reizen "geleerd" hebben. In de laatste decennia heeft men dus op allerlei adekwate manieren getracht om het mysterieuze oriëntatievermogen wetenschappelijk te verklaren of althans daarin helderheid te brengen. men is hierbij natuurlijk helemaal op eigen werkzaamheid aangewezen, omdat deze dieren ons nu eenmaal geen explicatie kunnen leveren. Bovendien kan dit ook geen laboratorium werk zijn, omdat het juist om de mobiliteit gaat, die zich nog door geen landsgrenzen laat indammen. Deze facetten maken het onderzoek, meer dan welk ander, erg moeilijk en omslachtig!

Fr. Simon Deltour

Frankrijkstraat, Eindhoven. (tel 040-439208)



## Paarvorming en balts van de Geoorde fuut (*Podiceps caspicus*)

A. B. WITTGEN.

Tijdens geregelde bezoeken in het voorjaar van 1961 aan de prachtige natuurreservaten „Het Goor” en „De Flaas”, gelegen in het landgoed „De Utrecht” nabij Esbeek in Noordbrabant, troffen wij tot grote verrassing regelmatig baltsende Geoorde futen aan. Onmiddellijk werd deze unieke kans aangegrepen om verdere observaties in deze reservaten te doen. In de

loop der jaren konden immers ondanks de vele waarnemingsuren slechts louter fragmentarische gegevens over de gedragingen van de Geoorde fuut verzameld worden. Steeds meer groeide de overtuiging dat de balts-activiteiten van deze soort zich voornamelijk of geheel tot de nachtelijke uren beperkten. In deze overtuiging werd ik bovendien gesterkt door het feit, dat ook

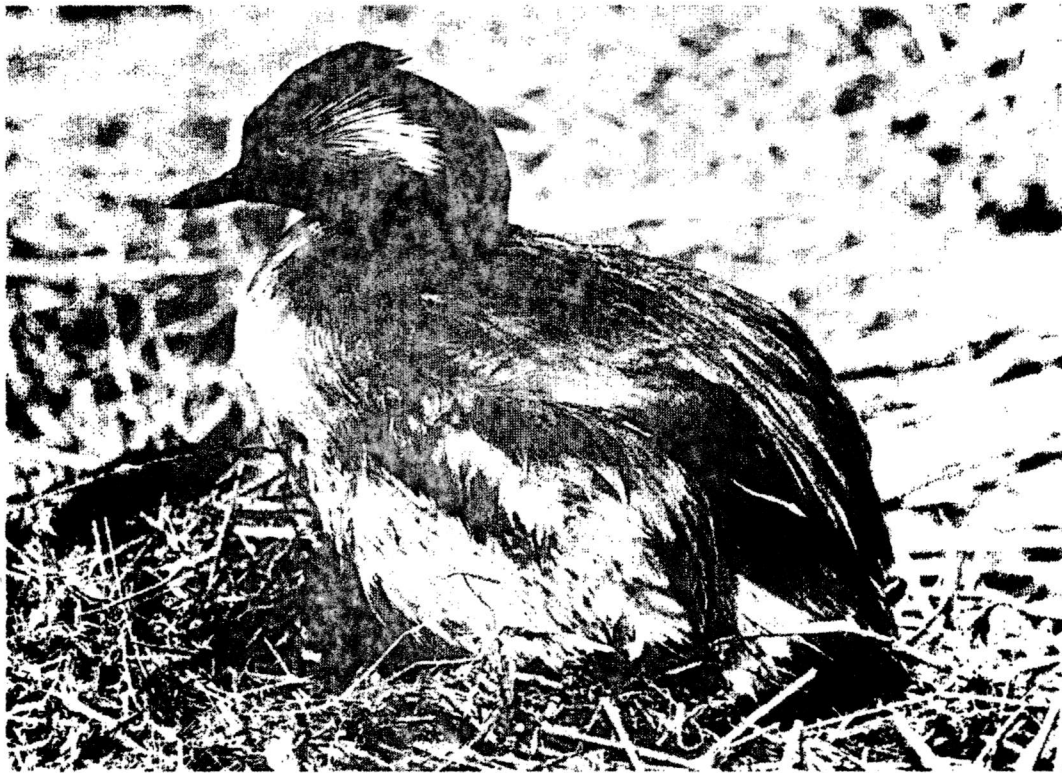


Fig. 1. Geoorde fuut (*Podiceps caspius*) het Goor 1959. Foto Dr. W. Suetens.

vroegere onderzoekers zich in deze zin uitlieten. Als gevolg hiervan en gezien de zeldzame broedvogelstatus van de Geoorde fuut (zie *De Levende Natuur*, okt. 1961) was het nauwelijks verwonderlijk dat literatuur betreffende dit onderwerp zowel in binnen- als in buitenland uiterst schaars en onvolledig was. De enige geoorde-futenpublicatie in Nederland verschenen kwam van de hand van A. L. van IJzendoorn (*Limosa* 17, 1944). Deze beperkte zich bij zijn beschrijving van het „individual conduct” tot een ver doorgevoerde schematisering van de voedingsmethoden. Het „parental conduct” had evenals het „filial” conduct hoofdzakelijk betrekking op de relatie ouders-jongen. Met betrekking tot het „sexual conduct” deelde de schrijver nagenoeg niets mede: „The couple was seldom seen

together. And even when this was the case I never saw any sign of courtship. I think peculiar courtship-actions are restricted to the early hours of the day and to the earliest period of married life”.

Het leek ons daarom interessant onze eerste ervaringen en indrukken betreffende aankomst, paarvorming, territorium en balts in een artikel neer te leggen. Te meer omdat dit een eerste kennismaking is zijn we er ons terdege van bewust, dat deze publicatie maar zeer ten dele in staat zal zijn het grote hiaat in de kennis van de gedragingen der Geoorde futen op te vullen. Wij hopen onze onderzoekingen op de geoorde-futenbroedplaats te Esbeek-Lage-Mierde, waar in 1961 13 paar Geoorde futen broedend werden aangetroffen, te kunnen voortzetten.

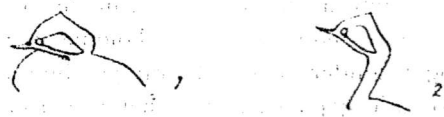


Fig. 2. 1 *In rust*, 2 *Alarmhouding*.

Ofschoon reeds vanaf half februari de eerste Geoorde fuutjes op voorjaars trek langs onze kust en in de grote riviermondingen werden aangetroffen, arriveerde de eerste van onze broedvogels „pas" op 14 maart 1961 op de terreinen te Esbeek-Lage Mierde (Eykman geeft voor de terugkeer op de broedterreinen de laatste decade van maart aan). Op 21 maart volgde een tweede exemplaar, terwijl na deze datum het aantal Geoorde futen opliep van 4 exemplaren op 3 april tot 11, 15, 16, en 22 exemplaren op resp. 5, 7, 10 en 14 april. Na deze laatste datum toonden vele Geoorde fuutjes belangstelling voor de oeverbegroeiing, waardoor het steeds moeilijker werd zich een juist beeld omtrent het verloop van de trek te vormen. Deze voorjaars trek liep door tot begin mei. Spoedig nadat de vogels waren teruggekeerd vond de paarvorming plaats. Wij beschikken zelfs over gegevens, die er op zouden kunnen wijzen, dat de paarvorming van sommige individuen althans, tijdens de trek of in de rond de Middellandse Zee gelegen winterkwartieren moet hebben plaats gevonden. Dit neemt niet weg, dat er lang na aankomst nog solitaire vogels op de broedterreinen verbleven, welke, de aanwezigheid van de andere sekse ten spijt, (nog) niet tot paarvorming overgingen (vertraagde hormonenontwikkeling?). In het verdere verloop van het broedseizoen noteerden wij vooral bij deze vogels afwijkingen van het normale gedragspatroon. De balts van deze „nakomers" verliep meestal vrij mat en kleurloos. De intensiteit ontbrak volledig

terwijl het repertoire een povere indruk maakte. De gehele baltsperiode van deze Geoorde futen werd tot een minimaal aantal dagen teruggebracht. Bovendien viel de gemakkelijke beïnvloeding van de „paarspelende" vogels door uiterlijke factoren sterk op, waardoor de baltscyclus zo niet voortijdig werd afgebroken, dan toch vaak een onregelmatig verloop had.

Het behoeft natuurlijk geen betoog, dat gedurende de paarvormingsperiode spanningen optraden, welke zich op velerlei wijzen ontladden. Zelfgenoegzame, voedseldrukkende, slapende of verenpluizende individuen veranderden in agressieve en onverdraagzame vogels.

Dit leidde tot de ongemeen felle gevechten waarvan wij vaak getuigen waren. Daarbij voerden voornamelijk de mannetjes de boventoon. Werd evenwel een vrouwtje ongewild in de strijd betrokken dan was haar enorme agressiviteit er de oorzaak van, dat vele mannetjes spoedig hun strijdbijl begroeven.

Na verloop van tijd werd het ons eerst duidelijk wat de diepere achtergrond voor deze gevechten vormde. Aanvankelijk verkeerden wij in de veronderstelling, dat er zowel om de wijfjes als ook om de territoria gevochten werd. Kenden wij bij de Faut (*Podiceps cristatus*) immers niet de imponerende (schijn)gevechten aan de territoria-grenzen? Bij een nadere bestudering

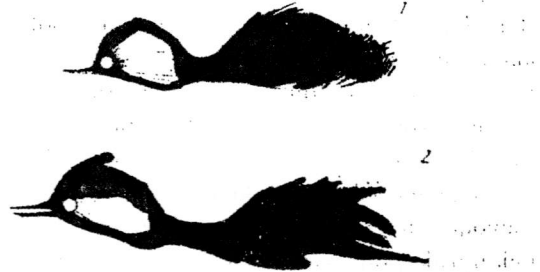


Fig. 3. *Dreighouding*.





Fig. 4. 1 Aanvalshouding. 2 Overgave.

van de Geoorde fuut bleek ons echter, dat territoria, ruimte biedend voor de paarspelen en/of het nest met de daarop aansluitende jachtgronden — door Suetens voor *Podiceps cristatus* aangetoond — bij de Geoorde fuut niet konden worden vastgesteld.

Zo vonden de schermutselingen immer op het open water plaats. Al vechtend verwijderden de fuutjes zich 30-70 meter van het oorspronkelijke uitgangspunt. De overwinnaars keerden echter nooit naar dit aanvalspunt terug, hetgeen toch voor de hand zou liggen wanneer hier van een territoriumafbakening of een waar territoriumgevecht sprake was. Integendeel: enige tijd na het „optrekken van de kruitdamp” bleek het gehele strijdtoneel ontrent te zijn en was er van de Geoorde futen in geen velden of wegen nog een spoor te bekennen. Wel verbleven de Geoorde fuutjes steeds in een bepaald gedeelte van het ven en zag men ze bij uitzondering voedselduikend buiten dit gebied. Ook toen er reeds zwaar hebroede legfels waren scharrelde vreedende geoorde-futenpaarjes rustig in de onmiddellijke nabijheid van dergelijke legfels rond zonder dat de eigenaren zich hierover ook maar de minste zorgen maakten.

Dit gedrag wees dus sterk in de richting van een kolonie-element in de habitus van de Geoorde fuut. In hoeverre deze alle typische wezenskenmerken van een kolonievogel in zich verenigt maakt nog een belangrijk punt van onderzoek uit. Onze eerste indrukken wijzen in sterke mate

naar een intermediaire status van de Geoorde fuut tussen typische kolonievogel en vogel zonder sociale bindingen buiten het normale gepaard zijn in het broedseizoen.

Aan de hand van de verkregen gegevens konden wij resumerend tot de volgende conclusies komen:

1. De territoria van de Fuut (*Podiceps cristatus*) en de Geoorde fuut (*Podiceps caspicus*) verschillen wezenlijk van elkaar. De territoriumverdediging van de Geoorde fuut zal zeer waarschijnlijk beperkt blijven tot het nest en de zeer directe omgeving.
2. Het kolonie-element, dat bij de Geoorde fuut beslist aanwezig is, werd in dit stadium bij *Podiceps cristatus* niet aangetroffen.
3. Er werd hoofdzakelijk om de wijfjes gevochten.

Er waren rond half april dagen waarop de gehele kolonie in rep en roer verkeerde. De Geoorde futen waren dan bijzonder opgewonden en zonder aanwijsbare redenen in voortdurende alarmtoestand. Naast zijn wijfje dulde het mannetje niemand en niets in zijn omgeving. De spanning steeg dan ook niet het uur, zodat botsingen op den duur niet konden uitblijven. Na korte „voorpostgevechten” tussen solitaire en gepaarde vogels brandde de strijd in volle hevigheid los. Het was een onvergetelijk schouwspel, waaraan nagenoeg de gehele kolonie — toen tot 20 exemplaren uitgegroeid — deelnam. Mocht de rust maar even in de kolonie terugkeren dan waren het steeds weer de „jaloerse” solitaire vogels, die de strijd opnieuw deden oplaaien.



Fig. 5. Afweerhouding.

Deze dagen van „community fighting” waren uitermate boeiend en bovendien zeer geschikt voor een nadere analysering van het gedragspatroon.

Door technische moeilijkheden kon betreffende deze materie nog nagenoeg niets op foto of film worden vastgelegd. Wel was ik in staat een aantal schetsen te maken, waarvan de meest karakteristieke in dit artikel zijn opgenomen.

Hieronder vindt U een min of meer schematische beschrijving van het gevecht. Gevechten zoals wij die tientallen malen meemaakten.

De a-l-a-r-m-houding (fig. 2, 2) van de Geoorde futen was steeds de barometer die ons er op attent maakte dat er „storm op tij” was.

Met de kijker waren de oproerige elementen snel gevonden, daar zij zich van een d-r-e-i-g-houding (fig. 3, 1) bedienden, waarbij de nek plat over het water gesprekt werd, de wangpluimen en de verlengde kopveren enigszins uitgespreid. Bij grote opwinding werden de rugveren eveneens opgezet (fig. 3, 2).

Langzaam zwom de onruststoker naar zijn slachtoffer toe. De dreighouding vloede automatisch over in een a-a-n-v-a-l-s-houding. Figuur 4, 1 toont U bovendien, dat een felle aanval soms door wild, op het water slaande vleugels ondersteund kon worden, zodat de snelheid duidelijk toe-



Fig. 6. 1 Pronkend mannetje. 2 Pluizend wijfje. 3 Ronddraaiende vogel.

nam. Deze verrassende aanvalsmethode sorteerde meestal wel het bedoelde effect, daar een dergelijke strijd nog al eens snel beslist was. De plotselinge nadering van een aanvaller was voor de meeste slachtoffers aanleiding om zo snel mogelijk van het toneel te verdwijnen. Duiken mocht echter niet baten. Deze schrikactie van het slachtoffer nam bovendien alle eventueel nog aanwezige remmingen bij de aanvalser weg. Met de overwinning in zicht trachtte de geweldenaar alle mogelijke eers aan zich te trekken door niet te rusten vooraleer hij zijn aanval met een forse onder water toegebrachte snavelsteek kon afronden.

Deze „steek onder water” had soms het averechtse gevolg dat ook de getroffen in woede ontstak. Dan volgde meestal een gelijk opgaande strijd die veelal onbeslist werd afgebroken. Een toevallige ontmoeting tussen beide rivalen zorgde er voor dat de draad van het gevecht wederom opgenomen werd. Deze voortdurende vaststets waren oorzaak van de latente onrust in de kolonie. Ook de vele „driehoeksvorshoudingen” zetten kwaad bloed.

Het gevecht speelde zich zowel boven als onder water af. Boven water trachtten de vechtenden elkaar bij de keel te grijpen om daarna de kop onder water te trekken. De verliezende partij nam zodra de kans zich voordeed boven of onder water maar nooit vliegend de vlucht. Ofschoon de vlucht reeds een overgave inhield nam de overwinnaar daar soms geen genoegen mee maar dwong hij zijn slachtoffer een totale nederlaag op. Deze werd eerst een feit als de verliezer zich bliksemsnel achterover wierp, waardoor de hals, borst, en zilver-witte buik een ondeelbaar ogenblik onbeschermde maar de overwinnaar waren toegekeerd, hetgeen deze als genoegdoening meestal accepteerde (fig. 4, 2).



Het bovenbeschreven gevecht, waarbij achtereenvolgens dreighouding, aanvalshouding, aanval, vlucht en overgave verduidelijkt werden, dient nadrukkelijk van het volgende minder voorkomende gevechtstype onderscheiden te worden.

Vond de aanvaller in zijn tegenstander een waardig tegenspeler, dan werd de ontwikkeling naar een gevecht automatisch afgebroken. Onder een waardig tegenspel verstaan wij een vogel, die zich niet liet intimideren, maar antwoordend op de uitdagende dreighouding in afweerhouding de verdere gedragingen van zijn tegenstander afwachtte (fig. 5).

Door dit kordate gedrag niet van zijn stuk gebracht naderde de aanvaller toch en bleef slechts op enkele decimeters roerloos in dreighouding tegenover zijn concurrent liggen. Een vreemde en zeer gespannen situatie, die beiden kennelijk in verlegenheid bracht.

Tot onze grote verbazing braken de fuutjes de tot een hoogtepunt opgevoerde spanning even vreemd als abrupt af door een wel zeer onthullend pluizen, als was er nimmer van enige rivaliteit sprake geweest. Dit verenpluizen op een ogenblik dat men bepaald een meer „natuurlijke“ ontwikkeling van het duel verwachtte en dat ons aanvankelijk volkomen raadselachtig voorkwam, was een *oversprong*-beweging. Een conflictsituatie, waarbij zowel de aanvalsdrijf als de vlucht drang in beide vogels even sterk aanwezig was. Vandaar de verlegenheid. Tegenover elkaar liggend wachtten zij tevergeefs op elkaars reacties. Noch de aanvalsdrang, noch de vlucht drang kon een overheersende rol spelen. De teweeggebrachte spanning in een dergelijke conflictsituatie vond echter toch een uitweg.

Niet in een aanval of een vlucht, maar in een afreagerende *oversprong* beweging.

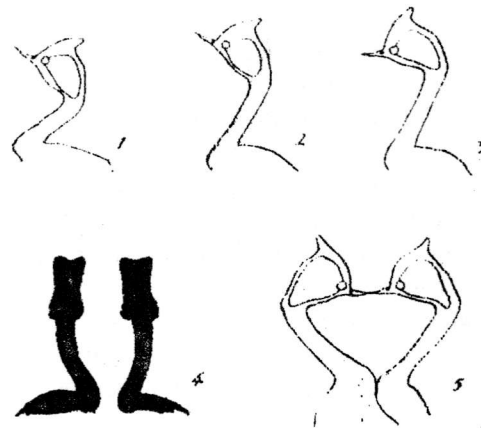


Fig. 7. 1-4 *Kopschudden*. 5 „*Pinguindans*“.

Die plotselinge pluisbeweging week voor zover kon worden nagegaan in geen enkel opzicht af van het normale pluizen.

Met de aanvang van de incubatieperiode — 19 april — nam de onderlinge agressiviteit sterk af, maar zij verdween nooit geheel. Tijdens het groot brengen van de jonge fuutjes werd de dreighouding ook tegenover andere dan soortgenoten, zoals Kuifeend, Meerkoei en Kokmeeuw, gebedigd.

Wanneer U na het voorafgaande mocht denken, dat de balts eerst gehouden zou worden nadat de vechtpartijen wat geluwd waren, moet het U zeker verrassen, dat reeds op 5 april de eerste paarspelen plaats vonden. Paradoxaal klinkend in het kader van de balts-gevechts-verhouding is het feit, dat gedurende de gehele waarnemingsperiode op 9 april zowel de meeste paarspelen als gevechten genoteerd konden worden.

Alhoewel de gevechten in wezen ook als een inleiding tot de balts beschouwd kunnen worden, zagen wij vóór het eigenlijke paarspel zich voltrok nog andere opvallende gedragingen. De meeste onderzoekers rangschikten dergelijke uitingen bij

de Gewone fuut echter onder het paarspel.

Gezien het feit, dat nauwelijks 40% van de geobserveerde paarspelen van de Geoorde futen deze gedragingen kenden, meen ik er goed aan te doen deze fase onder het inleidende paarspel te rangschikken, te meer omdat het gedrag in dit stadium nergens boven het aandacht-trekken en pronken uitgroeide.

Al pronkend rees het mannetje vóór het vrouwtje loodrecht uit het water op (fig. 6. 1). De zilverwit opblinkende borst werd zó hoog uit het water opgetrokken, dat met de snavel de borstveren beroerd konden worden. In dit stadium reageerde het wijfje zeer verschillend. Naast een volkomen onverschillig blijven, kon zij het mannetje ook tot het gezamenlijk duiken uitnodigen, waarop dan veelal het eigenlijke paarspel volgde. Ook werd gezien, dat zij haar witte onderbuik naar het mannetje keerde en begon te pluizen. Verreweg het meest voorkomend was dit pluizen van de witte buikzijde door beide vogels op een zodanige wijze, dat zij elkaar de fel oplichtende onderzijde toekeerden.

Om de zilverwitte onderbuik te kunnen pluizen keerden de vogels zich op hun zij en zochten met de vrijgekomen poot door roeibewegingen steun op het water (fig.



Fig. 8. 1 *Intrekken van de hals.* 2 *Kop achterover gooien.* 3 *Pluizen.*

6. 2). Variërend op deze pluisceremonie dook het mannetje onder, waarop het wijfje onmiddellijk met haar deels vrijgekomen poot het water in hevige beroering bracht. Wat hiervan de juiste betekenis was konden wij niet achterhalen. Zeer vermoedelijk bedoelde ze door een vermeerdering van het aantal breekvlakken van het licht dat haar witte buikzijde op het water terugkaatste nog meer aandacht van haar onder water verdwenen partner te verkrijgen. Het mannetje dook aan de witte zijde boven water op.

Buitengewoon vreemd gedroeg zich op 30 april een vogel waarvan de sekse helaas niet bepaald kon worden. Zoals meermalen geschiedde draaiden de pluizende vogels door de roeibeweging van die ene poot immer om hun assen (fig. 6. 3). Dit gebeurde ook nu weer, maar het vreemde was, dat het tempo meer en meer werd opgeschroefd. De laatste tien minuten van de ongeveer een kwartier durende vertoning werden liefst cirkels met een middellijn van zeker 9 meter beschreven. De bedoeling van deze „verplichte” figuur werd ons niet duidelijk.

Zeer veel genoeg beleefden wij aan de paarspelen zelf. Het is daarom zo jammer, dat er nog zo weinig van de Geoorde fuut bekend is. Omdat wij de steun van de literatuur grotendeels moesten missen, was het ons niet altijd gegeven de relaties tussen een aantal „losse” baltsuitingen te bepalen, waardoor het ook mogelijk werd, de waarde van een dergelijk gedrag in het grote geheel van het paarspel duidelijk aan te geven. Desondanks geloof ik toch dat wij er in geslaagd zijn een vrij volledig schema van de baltsyclus op te stellen. De vogels naderden elkaar met de nek laag over het water gestrekt — wangpluimen en kuif maximaal gespreid — analoog aan de dreighouding (fig. 3. 1).

Bij de ontmoeting — de Geoorde fuutjes lagen dan met hun iets opgerichte borst praktisch tegen elkaar — volgde het typisch fuut-achtige „kopschudden”. Een der vogels nam daartoe het initiatief en begon vanuit een relatief vrij lage positie, met een toch lichtelijk gestrekte nek en schuin omhoog gerichte snavel, de kop langzaam heen en weer te zwaaien (fig. 7, 1 en 2). De partner volgde onmiddellijk. In een steeds driftiger tempo ontwikkelde zich nu het kopschudden. De nek werd tenslotte geheel gestrekt en de kop horizontaal snel heen en weer bewogen (fig. 7, 3 en 4).

Na het kopschudden, dat soms meer dan 20 seconden aanhield, volgden een aantal uiterst snelle pombewegingen (fig. 8, 1) veroorzaakt door het plotseling intrekken van de hals, waardoor de snavel de zijborst telkens even wist te beroeren. Deze beweging werd 3 tot 10 × herhaald, beurtelings afgewisseld met het op de rug gooien van de kop (2), het kopschudden en een „geritualiseerd” pluizen (3 en 4) waarbij vanuit het kopschudden de kop snel achterwaarts gebracht werd en met de snavel enkele driftige streken in de bovendekrugveren volgden.

Aldus afgeleid van het verenpluizen, maar dan volledig geritualiseerd, zou een dergelijk pluizen bij de Gewone fuut volgens Suetens wijzen op een intensiteitsvermindering van het kopschudden - paarspel (Giervalk 1960, p. 241), een naar mijn mening minder juiste conclusie, daar dit pluizen een oversprongbeweging is, welke op een zeer grote spanning wijst en beslist geen uiting is van een intensiteitsvermindering. Het gevolg van de oversprongbeweging is echter wél een afnemende spanning.

Vanuit dit kopschudden-paarspel volgde een gezamenlijk opzwemmen (fig. 9, 1),

waarbij beide vogels naast elkaar borst aan borst in een steeds driftiger tempo wegzwommen, de kopveren en wangpluizen maximaal gespreid, de nek volledig gestrekt. De bovenzijde van de hals vertoonde een opvallende ronding, waardoor de snavel schuin naar beneden wees. De enigszins uit het water opgerichte wit oplichtende borst en het gedeeltelijk weggezonden achterlijf completeerden het geheel.

Alles zichtbaar tot het uiterste gespannen leek ons een intensere vorm van het paarspel nog nauwelijks mogelijk. Na dit opzwemmen zakten de fuutjes weer in het water terug, waarna een aantal duikseries volgden (fig. 9, 2). Aansluitend hierop vond soms een hernieuwd kopschudden plaats. Als regel zagen wij de vogels echter na het serieduiken pluizen. De meest intense paarspelvorm bij alle fuutachtigen moet de „penguin dance” zijn. Deze wordt echter uiterst zelden gezien. Wij hadden het ongeluk deze vorm slechts enkele malen onder zeer slechte condities op te merken. Tegen elkaars borst steun zoekend rezen de vogels al kopschuddend uit het water omhoog (fig. 7, 5). Of op het hoogtepunt van deze „dans” overgave van nestmateriaal plaats vond kon niet worden vastgesteld. Van IJzendoorn deed op 25 mei 1943 op het Laarder Wasmeer een soortgelijke waarneming. Zijn beschrijving in *Limosa* jrg. 17: „I saw a couple standing opposite each other in the 'Penguin Tanz’

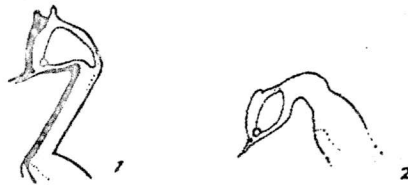


Fig. 9. 1 Gezamenlijk opzwemmen. 2 Duiken.

de Gewone fuut echter onder het paarspel.

Gezien het feit, dat nauwelijks 40% van de geobserveerde paarspelen van de Geoorde futen deze gedragingen kenden, meen ik er goed aan te doen deze fase onder het inleidende paarspel te rangschikken, te meer omdat het gedrag in dit stadium nergens boven het aandacht-trekken en pronken uitgroeide.

Al pronkend rees het mannetje vóór het vrouwtje loodrecht uit het water op (fig. 6. 1). De zilverwit opblinkende borst werd zó hoog uit het water opgetrokken, dat met de snavel de borstveren beroerd konden worden. In dit stadium reageerde het wijfje zeer verschillend. Naast een volkomen onverschillig blijven, kon zij het mannetje ook tot het gezamenlijk duiken uitnodigen, waarop dan veelal het eigenlijke paarspel volgde. Ook werd gezien, dat zij haar witte onderbuik naar het mannetje keerde en begon te pluizen. Verreweg het meest voorkomend was dit pluizen van de witte buikzijde door beide vogels op een zodanige wijze, dat zij elkaar de fel oplichtende onderzijde toekeerden.

Om de zilverwitte onderbuik te kunnen pluizen keerden de vogels zich op hun zij en zochten met de vrijgekomen poot door roeibewegingen steun op het water (fig.

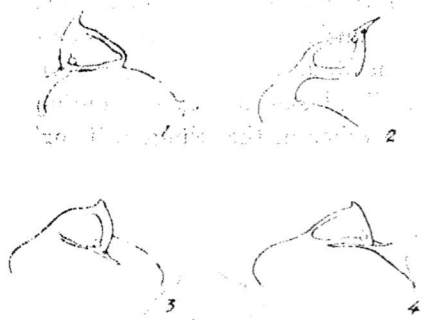


Fig. 8. 1 *Intrekken van de hals.* 2 *Kop achterover gooien.* 3 *Pluizen.*

6. 2). Variërend op deze pluisceremonie dook het mannetje onder, waarop het wijfje onmiddellijk met haar deels vrijgekomen poot het water in hevige beroering bracht. Wat hiervan de juiste betekenis was konden wij niet achterhalen. Zeer vermoedelijk bedoelde ze door een vermeerdering van het aantal breekvlakken van het licht dat haar witte buikzijde op het water terugkaatste nog meer aandacht van haar onder water verdwenen partner te verkrijgen. Het mannetje dook aan de witte zijde boven water op.

Buitengewoon vreemd gedroeg zich op 30 april een vogel waarvan de sekse helaas niet bepaald kon worden. Zoals meermalen geschiedde draaiden de pluizende vogels door de roeibeweging van die ene poot immer om hun assen (fig. 6. 3). Dit gebeurde ook nu weer, maar het vreemde was, dat het tempo meer en meer werd opgeschroefd. De laatste tien minuten van de ongeveer een kwartier durende vertoning werden liefst cirkels met een middellijn van zeker 9 meter beschreven. De bedoeling van deze „verplichte” figuur werd ons niet duidelijk.

Zeer veel genoeg beleefden wij aan de paarspelen zelf. Het is daarom zo jammer, dat er nog zo weinig van de Geoorde fuut bekend is. Omdat wij de steun van de literatuur grotendeels moesten missen, was het ons niet altijd gegeven de relaties tussen een aantal „losse” baltsuitingen te bepalen, waardoor het ook mogelijk werd, de waarde van een dergelijk gedrag in het grote geheel van het paarspel duidelijk aan te geven. Desondanks geloof ik toch dat wij er in geslaagd zijn een vrij volledig schema van de baltsyclus op te stellen. De vogels naderden elkaar met de nek laag over het water gestrekt — wangpluimen en kuif maximaal gespreid — analoog aan de dreighouding (fig. 3. 1).

as is described by Niethammer of the great crested grebe" is echter helaas ook zeer onvolledig.

Opvallend was de analogie tussen de paarspelgedragingen en de gevechtsuitingen bij de Geoorde fuutjes. Suetens stelde dit voor de Gewone fuut eveneens vast, waar hij opmerkt: „Wel zeer openbarend voor de grond van de paarspelen (waarvoor benevens de seksuele drang, het geruststellen van de partner en het afreageren van de aanvalsimpulsen als zovele motieven gelden) is de gelijkenis tussen deze aanvals- en dreighoudingen en de verschillende paarspelgedragingen”.

Nog tijdens de balts werden de paarspelende vogels door solitaire exemplaren lastig gevallen. De balts scheen deze lasten, vooral tegen het begin van de incubatieperiode, enorm te prikkelen. Zo suel mogelijk — watertrappelend en met de vleugels op het water slaand — verschenen ze in dreighouding op de plaats waar de paarspelen zich voltrokken.

Gebruik makend van de opwinding van de, in elkaar opgaande paarspelende vogels, lanceerden zij ongemerkt hun torpedo-aanvallen, die door een driftige uitval van het mannetje of het wijfje beantwoord werden, voldoende om de solitaire onverlaten voor enige tijd te verdrijven. Kwamen deze echter terug dan gedroegen ze zich nog brutaler en doken tussen de baltsende vogels in boven water. In dezelfde houding als in fig. 4, 1 wordt aangegeven, werden de ordeverstoorders dreigend achtervolgd.

Dit artikel besluitend kan opgemerkt worden, dat in de onderscheidenlijke baltsuitingen van de geoorde-futenpaartjes vele gradaties in intensiteit en uitvoering mogelijk bleken. Het kopschudden-paarspel was bij sommige een stroeve en vrij langzame vertoning, waarbij het tempo niet boven dat van de inleiding tot het kopschudden uitkwam. Een andere minder intense uitvoering zagen wij ook bij het gezamenlijk opzwellen. De borst werd dan niet opgetrokken.

In het algemeen vonden de paarspelen onder gunstige weersomstandigheden plaats, waarbij vooral wind en temperatuur een belangrijke rol speelden. Daar de meeste vogels in de begroeiing overnachtten, bevonden zich pas enige uren na zonsopgang redelijke aantallen Geoorde futen op het open water. De morgenuren na 10 uur gaven de beste waarnemingsmogelijkheden. Tegen het vallen van de avond kon een verhoogde baltsactiviteit geconstateerd worden, welke echter op basis van onze huidige gegevens zeker niet die intensiteit bereikte welke voor de ochtenduren normaal was. Dit zij met nadruk naar voren gebracht, daar in de literatuur gesuggereerd wordt dat de baltsactiviteiten zich vooral tot de nachtelijke uren zouden beperken. Wat deze nachtelijke baltsactiviteit betreft beschikken wij niet over gegevens. Een keer werd met zekerheid een paartje Geoorde futen bij volle maan en onbewolkt windstil weer baltsend op het Goor aangetroffen.

#### LITERAATUUR:

Suetens, W.: De knuffuit (*Podiceps cristatus*) in België. Le Gerfaut 1960 II.

Van IJzendoorn, A. L.: Some remarks on the life history of the Black-necked grebe (*Podiceps n. nigrocellis* Brehm). Limosa 17, 1944.

Pinbergen, N.: Inleiding tot de Diersociologie, 2. Phylogenese p. 145 e.v.

Eykman, C.: De Nederlandse Vogels.

Witherby, H. H. F.: The Handbook of British Birds.

Hardy, P. H.: Sexual display of the little grebe. British Birds 1957.

## ONDERZOEK AAN IJSVOGEL EN GROTE GELE KWIKSTAART IN NEDERLAND, PUBLICATIE NO. 3.

Verloop en enige voorlopige resultaten van het onderzoek aan IJsvogel en Grote Gele Kwikstaart in Nederland.

door P.L. Meininger, R.G.M. Kwak en T. Heijnen

juli 1977

### 1. INLEIDING.

#### 1.1. Geschiedenis en verloop van het onderzoek.

In het kader van het vogelpopulatie-onderzoek, gehouden door de Vogelwerkgroep Winterswijk, maakte Robert Kwak in het voorjaar van 1975 een begin met een onderzoek naar het voorkomen van IJsvogel en Grote Gele Kwikstaart in de oost-Achterhoek. Bij een toevallige ontmoeting in mei 1975 tussen Robert Kwak en Peter Meininger bleek, dat de laatste een onderzoek wilde organiseren naar het voorkomen van de IJsvogel in westelijk Nederland. Door een oproep in het orgaan van de Vogelwerkgroep van de N.J.N. kwam het contact tot stand met Tom Heijnen, die een onderzoek wilde starten naar het voorkomen van de Grote Gele Kwikstaart. Na enig overleg werd spoedig besloten een gezamenlijke poging te ondernemen een landelijk onderzoek naar beide soorten te organiseren.

Het feit, dat de organisatoren verspreid wonen en, mede hierdoor, met vele waarnemers in het gehele land in contact staan, leidde ertoe, dat reeds in 1975 een goed beeld werd verkregen van de broedpopulaties van beide soorten. Eind 1975 werd het onderzoek ondergebracht bij het Contactorgaan voor Vogelstudie van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (K.N.N.V.).

Na het verlenen van goedkeuring door het bestuur van de Stichting Ornithologisch Veldonderzoek Nederland (S.O.V.O.N.) om de verspreidingsgegevens uit te wisselen kwam een prettige samenwerking tot stand met de landelijk coördinator van het Atlasproject, de heer R. Teixeira.

#### 1.2. Doel van het onderzoek.

Het onderzoek heeft de volgende doelstellingen:

- beschermen van de broed- en pleisterplaatsen
- het nagaan van de mogelijkheden om kunstmatige nestgelegenheden te creëren en het stimuleren van toepassing van bruikbaar gebleken methodes.
- controle van het bestand.

Om genoemde doelstellingen te kunnen verwezenlijken is een uitgebreid onderzoek nodig naar broed- en verspreidingsecologie, zowel in als buiten de broedtijd.

### 2. METHODE.

#### 2.1. Organisatie.

Om een zo efficiënt mogelijke uitvoering van het onderzoek te bewerkstelligen, is Nederland onder de drie organisatoren in drie delen verdeeld. Voorts werd getracht zoveel mogelijk per regio coördinatoren te krijgen, die het onderzoek in hun omgeving coördineren en stimuleren. Deze organisatiestructuur blijkt uitstekend te functioneren. Wij zijn al de ongeveer 200 medewerkers bijzonder dankbaar, en wij hopen, dat wij in de toekomst op hun medewerking kunnen blijven rekenen!

#### 2.2. Het verzamelen van gegevens.

2.2.1. broedgegevens. Verzameld werden gegevens over de geografische verspreiding en de ecologie. De geografische verspreiding werd vastgelegd met behulp van 5 x 5 kilometer-hokken (Atlas-systeem). Bovendien werd zoveel mogelijk getracht de exacte broedplaats vast te leggen. Ecologische gegevens werden verkregen door middel van enqueteformulieren met bijbehorende handleiding. Hierop werd een groot aantal vragen gesteld, o.a. over broedresultaten, verloop van het broedseizoen, biotoop en menselijke invloeden.



2.2.2. gegevens over doortrek en wintervoorkomen. Er werd getracht zoveel mogelijk waarnemingen te verzamelen (vanaf 1960) om een beeld te krijgen van de doortrek en het wintervoorkomen (aantallen, verloop, verspreiding).

Met name voor de Grote Gele Kwikstaart leveren systematische trektellingen veel waardevolle informatie op.

2.2.3. literatuuronderzoek. Om een beeld te krijgen van wat er over beide soorten bekend is, werd inmiddels zeer veel binnen- en buitenlandse literatuur verzameld.

2.2.4. buitenlandse contacten. Om in contact te komen met personen, die in andere landen onderzoek verricht(t)en aan IJsvogel en Grote Gele Kwikstaart, is een brief verzonden naar instellingen en personen in de meeste Europese landen. Reacties zijn inmiddels ontvangen uit: Noorwegen, Zweden, Finland, Denemarken, Polen, West-Duitsland, Zwitserland, Hongarije, Ierland, Groot-Britanië, België Frankrijk en Portugal.

### 3. RESULTATEN.

#### 3.1. IJsvogel.

3.1.1. broedgevallen. In de periode 1973-1976 werden de volgende mogelijke, waarschijnlijke en zekere broedgevallen vastgesteld:

	73-75	1975	1976
mogelijke broedgevallen (code B)	82	49	42
waarsch. broedgevallen (code C)	99	92	32
zekere broedgevallen (code D)	212	183	57

Het broedbestand in 1975 en 1976 wordt getaxeerd op resp. 275-350 en 90-140 paar. Het aantal meldingen van zekere en waarschijnlijke broedgevallen nam in 1976 t.o.v. 1975 met 63 % af, hetgeen waarschijnlijk overeenkomt met de werkelijke achteruitgang van de IJsvogel populatie. De soort wist zich nog het best te handhaven in Noord-Brabant en Limburg.

3.1.2. Enquêteformulieren. Over de periode 1971-1976 werden 156 enquêteformulieren ontvangen, waarvan 101 (= 37 % van het aantal waarschijnlijke en zekere broedgevallen) uit 1975 en slechts 14 (= 15 % van het aantal zekere en waarschijnlijke broedgevallen) uit 1976. Wij streven ernaar het aantal enquêteformulieren (met name uit 1975 en 1976) op te voeren tot minimaal 60 % van het aantal waarschijnlijke en zekere broedgevallen in die jaren, dit om zo goed mogelijk vergelijkingen en conclusies te kunnen trekken.

3.1.3. doortrek en wintervoorkomen. Over de jaren 1960 t/m 1976 werden tot nu toe ruim 1500 waarnemingen verzameld, die betrekking hebben op bijna 2000 ex. Bij bewerking van deze gegevens zal waarschijnlijk een redelijk beeld van doortrek en wintervoorkomen te geven zijn. Om dit beeld zo reëel mogelijk te maken streven we naar een nog groter aantal waarnemingen. Ook dit is van belang om de geografische verspreiding te onderzoeken, vooral buiten de broedtijd.

#### 3.2. Grote Gele Kwikstaart.

3.2.1. broedgevallen. In 1975 werden 106 waarschijnlijke en zekere broedgevallen vastgesteld. De Nederlandse broedpopulatie wordt door ons geschat op 110-125 paar. In 1976 is de stand weinig veranderd; slechts enkele paren waren door uitdroging van beken niet aanwezig.

3.2.2. enquêteformulieren. Over 1975 werden 59 volledig en 4 onvolledig ingevulde formulieren ontvangen. Dit komt neer op 60 % van het aantal vastgestelde broedgevallen.

3.2.3. ring-, biometrisch- en ruionderzoek. Mede in het kader van het onderzoek zijn in 1975 en 1976 ruim 200 Grote Gele Kwikstaarten geringd. Bovendien werd van alle gevangen vogels de maten en de rui opgenomen. Meer dan 40 vogels werden van kleurringen voorzien. De kleurringen hebben al informatie opgeleverd over o.a. verblijfstijd in het broedgebied en trouw aan het territorium. Dit onderzoek wordt verricht door Hans Esselink en Robert Kwak, met assistentie.

3.2.4. doortrek en wintervoorkomen. Over de jaren 1960 t/m 1976 werden bijna 900 waarnemingen verzameld, die betrekking hebben op ruim 1500 exemplaren. Het blijkt, dat deze soort in vele delen van Nederland, b.v. in Noord-Brabant talrijker voorkomt dan algemeen bekend is. Zie verder bij IJsvogel.

### 3.2. Publicaties.

- Enige (voorlopige) resultaten van het onderzoek werden gepubliceerd:
- no. 1: De IJsvogel in Twente. *Ficedula* 5:33-40 (1976)
  - no. 2: Het creëren van kunstmatige nestgelegenheid voor de IJsvogel. *Het Vogeljaar* 24:204-208 (1976)
  - no. 3: Verloop en enige voorlopige resultaten van het onderzoek aan IJsvogel en Grote Gele Kwikstaart in Nederland. 4 pp.
  - no. 4: De IJsvogel als broedvogel in Nederland in 1975 en 1976. Ter publicatie aangeboden aan *Het Vogeljaar*.

### 4. VOORTZETTING VAN HET ONDERZOEK.

Het is de bedoeling het onderzoek voorlopig voort te zetten in de huidige vorm. Dit is met name van belang om het (hopelijk!) herstel van de IJsvogel-populatie te volgen.

R. Kwak verricht in 1977 in het kader van een doctoraalonderwerp een studie naar o.a. voedsel-ecologie en broedbiologie van de Grote Gele Kwikstaart.

Voor het welslagen van het onderzoek naar de biotoopkeus, versturende invloeden etc. zijn zo veel mogelijk ingevulde enquêteformulieren noodzakelijk. Voor aanvullingen uit vorige jaren houden we ons bijzonder aanbevolen. Enquêteformulieren (voor waarschijnlijke en zekere broedgevallen) zijn bij ons verkrijgbaar (zie adressen).

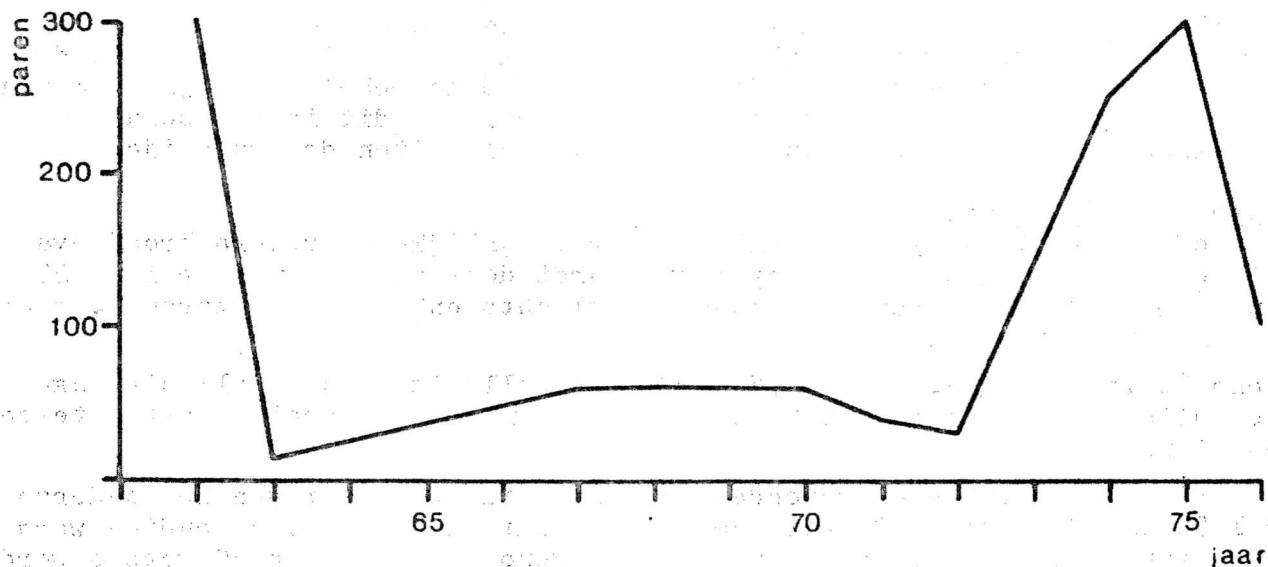
Na verloop van tijd zullen we per soort een uitvoerig rapport samenstellen over alle onderzoeksresultaten. Hier zullen enkele tussentijdse publicaties aan voorafgaan, waarin enige deelaspecten zullen worden behandeld.

Wij houden ons ten zeerste aanbevolen voor aanvullingen, nieuwe gegevens en kritiek.

Peter L. Meininger, Grevelingenstraat 53, Middelburg, tel. 01180-36593  
overdag tel. 01180-11851

Robert G.M. Kwak, van Spaenstraat 16, Nijmegen

Tom Heijnen, J. Sluytersweg 26, Eindhoven, tel. 040-114873

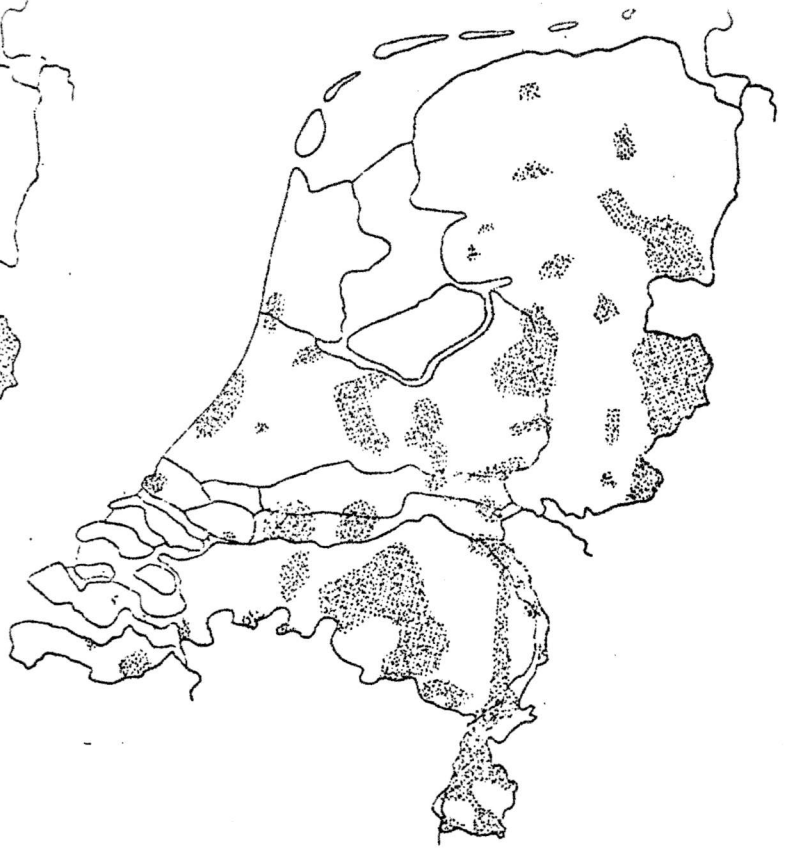


Figuur 1. Reconstructie van het aantal broedparen van de IJsvogel in 1962-1976.





BROEDGEBIED YSVOGEL 1900 t/m 1962



BROEDGEBIED YSVOGEL 1973 t/m 1976

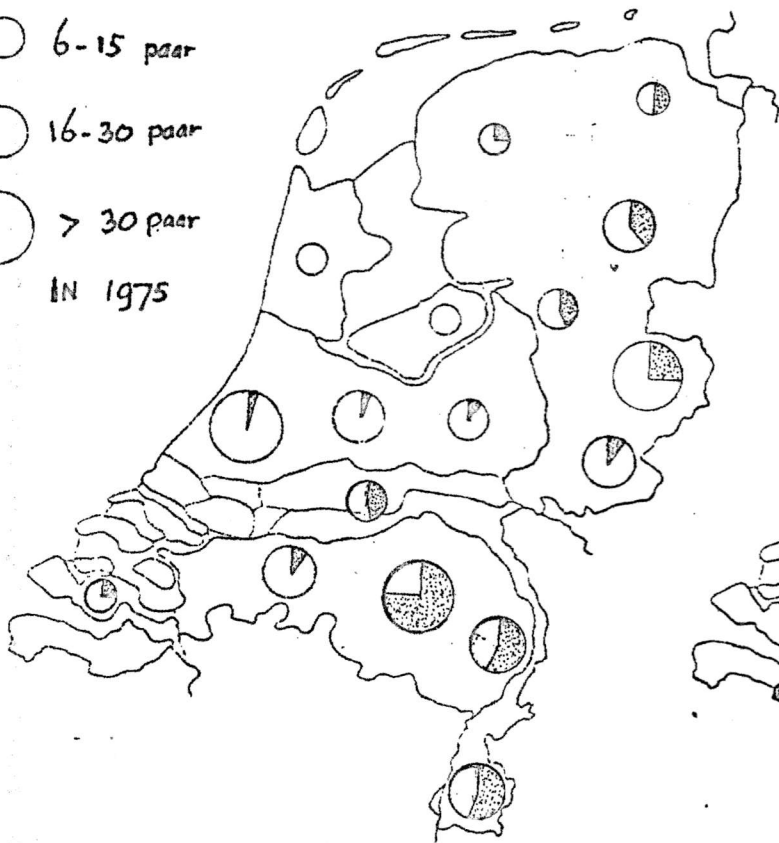
○ 1-5 paar

○ 6-15 paar

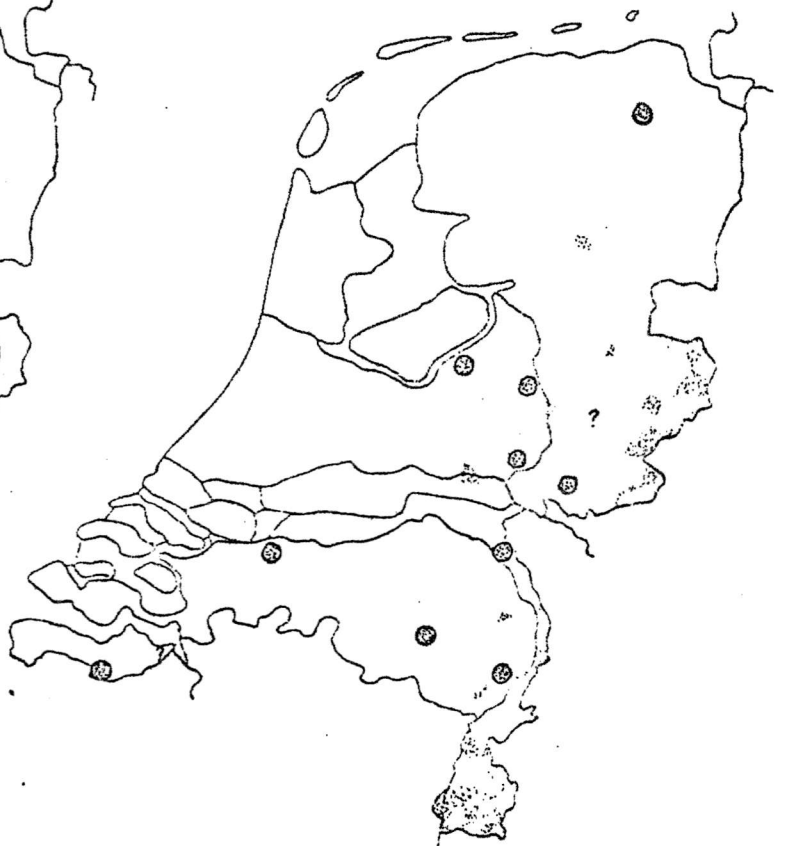
○ 16-30 paar

○ > 30 paar

IN 1975



PROCENTUELE ACHTERUITGANG  
IN 1976 t.o.v. 1975.  
ZWART IS RESTEREND PERCENTAGE



BROEDGEBIED GROTE GELE KWIK.  
1973 t/m 1976.  
● = broedplaatsen vóór 1973

# De Boekenrubriek.

## VOGELS ONDERWEG.

Schrijver: L. Tinbergen

Uitgever: Thieme en cie - Zutpen.

Vele van onze broedvogels trekken elk najaar naar het Zuiden, om aldaar te overwinteren en in het voorjaar de tocht terug naar hun broedgebied weer te maken. Maar behalve onze eigen trekvogels, trekken ook vele vogels uit andere landen. Velen van hen doen op hun tocht ons landje voor korte of langere tijd aan.

De trek is een 'mysterieus' verschijnsel in de natuur.

Wat bezielt die vogels om elk voor- en najaar die lange tocht te ondernemen?

Ondanks het intensieve onderzoek zijn nog vele aspecten van de trek onduidelijk of misschien zelfs onbekend. Doch vele dingen zijn we al aan de weet gekomen.

Veel hiervan kunnen we lezen in 'vogels onderweg.'

Niet alleen 'het waarom van de trek' wordt behandeld, maar ook de relatie trek - weersgesteldheid, wind en trekhoogte, trekwegen enz.

Dit boek is dan ook zeker de moeite waard voor eenieder die wat meer over de trek wil weten.

## VOGELS IN HUN DOMEIN.

Schrijver: L. Tinbergen

Uitgever: Thieme en cie - Zutpen.

Dit boek is speciaal geschreven voor die vogelaars die hun soortenjagers stadium al achter de rug hebben, d.w.z. die vogelaars die tot de ontdekking gekomen zijn dat vogelen meer is dan alleen maar kijken naar de vogeltjes. Vogelen is ook geïnteresseerd zijn in de achtergronden van het gedrag van de vogels, in de relatie van de vogels tot hun omgeving. Dit boek handelt over de betrekkingen van de vogels met hun omgeving (landschap, dieren en planten).

Die betrekkingen zijn zeer veelzijdig, al de levensverrichtingen van de vogels staan in wisselwerking met hun omgeving.

Deze veelzijdigheid der betrekkingen heeft de schrijver genoodzaakt zich te beperken. In dit boek wordt dan ook hoofdzakelijk de verspreiding der vogels over de verschillende landschapstypen behandeld.



Maarten Manders.



# VOGELS ALLERLEI.

## (Door Frank en Jacques.)

- In de toekomst zullen Frank en ik deze rubriek verzorgen, met de bedoeling vooral veel aandacht te besteden aan problemen met veldkenmerken en allerlei afwijkingen.
- Koningshof: Kort geleden heeft er een gesprek plaats gevonden tussen het hoofd van bijzondere objecten van de Stichting Beter Wonen, Vogelvereniging en Vogelwerkgroep. Een van de belangrijkste afspraken die gemaakt werden is dat niemand op eigen gelegenheid het terrein van het Koningshof mag betreden!
- Excursie Zuid Limburg: Op 26 juni was er een speciale plantenexcursie naar Limburg, om de flora van de typische holle wegen te bekijken. De opkomst was niet zo groot, maar we hebben erg genoten van de prachtige flora. Onze dank aan Wim Jacobs voor de goede begeleiding.
- Adreswijziging Staatsbosbeheer: De kantoren aan de Museumlaan, Kemperstraat, Oorsprongpark en Ramstraat in Utrecht, Zeist, Austerlitz en Soesterberg, zijn nu schriftelijk te bereiken onder postbusnummer: 20020, 3505 LA Utrecht. Tel. 030-859111.
- Waar gebeurd: Dit voorjaar heeft de gem. Middelbeers toestemming verleend aan een plaatselijk vogelvereniging om op de Landschotse heide nesten van de plaatselijke broedvogels te bekijken.  
Dat dit soort dingen nog mogelijk is in deze tijd!
- Verslag Vogelstudie 1976: Dit 98 pag. omvattende verslag geeft zeer veel informatie over de werkzaamheden van een groot gedeelte van de Nederlandse vogelwerkgroepen. Het is beslist de moeite waard dit eens door te kijken. Onze werkgroep heeft enkele verslagen ontvangen.



## Ornithomania

Onder de titel "Vogels allerlei" hebben we al enkele malen wat bijzondere zaakjes uit de vogelwereld kunnen afdrukken. Onder deze titel zouden we die rubriek kunnen voortzetten waarin: allerlei, velerlei, varia, kuriosa, nostalgic, feiten, wetenswaardigheden, meningen, aardig- en triestigheidjes, etcetera, undsoweiter, enzovoort, and so on over .....vogels, vogelaars, vogelen, vogelboeken enzovogel !!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!! Iedereen kan hieraan een bijdrage leveren, hij hale leukigheidjes e.d. uit krant, tijdschrift of boek, waarvan hij/zij denkt dat ze wel aardig zijn om aan den volke te tonen. Het gaat dan natuurlijk om artikelen, opmerkingen en feitjes waarvan men kan aannemen dat niet iedereen ze kent, leest of weet!

Ijzonder welkom zijn opmerkelijke opmerkingen, gehoord tijdens excursies of bijeenkomsten. De enige voorwaarde die wij (redactie, red.) er aan stellen is dat "het" op enigerlei wijze betrekking moet hebben op bovengenoemde onderwerpen.

Inzendingen onder duidelijke vermelding van: naam en eventuele bron.

De beste inzendingen (beoordeling aan de redactie, geen discussie mogelijk) worden telkenmale beloofd met een verrassing (ook al aan de redactie over te laten).

W I J   W A C H T E N   U W   I N Z E N D I N G E N   A F   !   !   !   !   !

Tip: Zoek niet te ver! De benodigdheden voor een leuk stukje liggen, zoals zoveel andere zaken, op straat (of in het veld, boek winkel, boekenkast, bibliotheek en bos.) Psst!: "Bijeenkomsten van jeugdbonders en vogelwerkgroepen zijn uiterst vruchtbare verzamelplaatsen!!!".

Ter wille van de duidelijkheid en ook als voorbeeld drukken wij (redactie, red.) nog éénmaal zelf uitgezichte "ornithomania" af:

### Havik 1

"In de oostelijke boschstreken van ons land heert deze vogel thuis. 't Is een eenzellige ~~singeur~~, ongenacktelijke singeur, een brutale struikrover, die den ganschen dag rondvliegt en buit op te speren, zijns prooi met woede en moordlust vervolgt, meedogenloos de klauwen slaat in het lichaam der arme slachtoffers, dorstend naar bloed met zijn snavel hekt en scheurt en gulzig de ~~xxxiii~~ <sup>stukken</sup> verslindt. 't Is een "roofvogel", die den kwaden naam, welken hij heeft, werkelijk verdient."

Onder dit vampiristisch proza dan nog enkele vragen, waarvan deze opmerkelijk is: "Verklaar den naam "Stootvogel", dien men in sommige doelen van ons land aan roofvogels geeft."

Beide voorbeelden citeren wij uit: "Natuurlijke historie, belooft leerboek der dieren- en plantkunde. I Dierkunde." door J.W. Boerman en K.H. Knip uit 1916(i). Opmerkelijk is de enerzijds (ornitho-)maniakale haat tegen de Havik, zeer ouderwets en anderzijds het aanhalen van de "moderne" naam "stootvogel". Immers zo'n 60 jaar later is deze naam van stal gehaald (of opnieuw verzonnen) om een mentaliteitsverandering t.o.v. de "roofvogels" te bevorderen of te illustreren, dat woordje "roof" was zo besmet... Welnu, bij de heren Boerman en Knip heeft het klaarblijkelijk geen barst ~~gemaakt~~ <sup>geholpen!</sup>!

## Dwaalgasten

"En zeker wordt dan deze vlijt meer dan één's beloond met de "thrill" van een dwaal-gast. Want aan deze "onschuldige thrill" ontkomt ook hij niet, die met recht inziet dat de "soortenjagerij" nimmer het primaire doel van de vogelstudie mag zijn." Merkwaardig toch, dit stilistisch meesterwerkje van de hand van Mr. J. Kist (geciteerd uit "De Kist"), iemand die, behalve de overigens uitstekende bewerking van deze vogelgids, weinig anders heeft gepubliceerd dan artikeltjes over (door hem) waargenomen dwaalgasten en 'n boekje: "The lure of the list" (vrij vertaald: de magie van de (soorten-)lijst), een boekje vóór, ~~é~~óver en dóór de soortenjager! Tja, óf hij (Kist) rekent zich tot de mensen die ten ónrechte inzien dat de soortenjagerij wél het primaire doel van vogelstudie is, óf hij heeft nog 'n vóél primairder doel!

## Havik 2

Gehoord: "Hóó, 'n Havik." (tijdje stil, sluip, sluip dichterbij). "Hóóó, 'n Sperwer!" (tijdje stil, sluip enz.). Dan: "Kookkok, 'kookkok, kookkock" ('n heel lang tijdje stil). Tijdens een Strabrechtse cursus op een heilige 4 mei 1969.

## Buizerd

Over het jaar 1976 hebben wij (redactie, red.) eens alx onze waarnemingen opgesteld van overvliegende roofvogels ter grootte van een Buizerd (dus: kiekendieven, wespenvieven, wouwen en natuurlijk buizerden), totaal waren het er een paar honderd. Wij rekenden toen uit dat het in ca. 90% van de gevallen ook werkelijk Buizerden waren geweest! Wat kunnen wij nu met deze cijfers doen?

Wel, we kunnen allemaal wel die ekskursies waarbij, zodra er zich een buizerdachtige vogel durft te vertonen, er onmiddellijk op overspannen toon gegild wordt: "Zwarte Houw", "nee hoor, een Wespenvief", of: "Zeg jongens, is het geen kiek?" en 'n enkele jeugdige vermete le brengt het zelfs stotterend tot: "D..D...DWWWW...Werga..a..a..a..rund?". Tip: Blijf kalm! Roep als eerste: "Buizerd" en trek je niks aan van de minachtende blikken van je tochtgenoten. Tenslotte heb jij 90% kans om gelijk te hebben! (Let echter goed op als er veel Buizerden overvliegen, vooral de 91e !!)

## Havik 3 en Sperwer

Het komt wel eens voor dat we in het veld niet met zekerheid kunnen uitmaken of het nu een  $\text{O}$  Sperwer of een  $\text{O}$  Havik is dat we voorbij zien flitsen. Serieuze vogelaars spreken dan van "Accipiter spec.". Effe doordenken, ja en dan: "Aktie-Piet"!!

Hoe istie? Of had iemand anders dat ook al verzonnen, gaarne reactie!!??

Heet iemand nog meer van dat soort grapjes? 'n Bekend(?) voorbeeld is: "Gajes gajes" ~~xx~~ of "Gaius gaius" (de Vlaamse Gaai), waarbij juist omgekeerd te werk is gegaan.

U schrijft en wij stencillen!!